

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ БАНКУ

Боротьба з легалізацією доходів, отриманих незаконно, є важливим завданням зниження ризиків соціально-економічної та політичної нестабільності та забезпечення економічної безпеки держави. 2019 рік є завершальним у процесі реалізації «Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» [1], а також щодо виконання заходів Плану з реалізації цієї Стратегії [2]. Чи досягла Україна успіхів у протидії легалізації доходів можна побачити за допомогою Базельського індексу протидії відмиванню грошей (Basel Anti-Money Laundering Index) [3] та рейтингу країн за цим індексом (табл. 1).

Таблиця 1
Базельський індекс протидії відмиванню грошей (Basel Anti-Money Laundering Index) та рейтинг за цим індексом окремих країн світу за 2012-2018 роки

Рік	Країна з мінімальним ризиком	Україна	Країни з максимальним ризиком
2012	2,36 (Норвегія)	6,62	8,57 (Іран)
2013	3,17 (Норвегія)	6,47	8,55 (Афганістан)
2014	2,51 (Фінляндія)	6,55	8,56 (Іран)
2015	2,53 (Фінляндія)	6,56	8,59 (Іран)
2016	3,05 (Фінляндія)	6,57	8,61 (Іран)
2017	3,04 (Фінляндія)	6,52	8,60 (Іран)
2018	2,57 (Фінляндія)	6,06	8,3 (Таджикистан)

Базельський індекс протидії відмиванню грошей (табл. 1) змінюється в межах від 0 до 10, де 0 відповідає найнижчому рівню ризику відмивання коштів (або його відсутності), а 10 – найвищому рівню ризику відмивання коштів. Дані табл. 1 показують, що упродовж семи років ризик відмивання коштів в межах України був на рівні вище середнього. Індикатором позитивних зрушень боротьби з відмиванням коштів в Україні можна вважати той факт, що індекс за 2016-2018 роки знизився на 7,6 %. Зміни хоч і незначні, проте є.

Позитивні зрушення у боротьбі з відмиванням коштів є результатом діяльності системи фінансового моніторингу, яка має дворівневу структуру: державний рівень та первинний. Функціонування державного рівня фінансового моніторингу забезпечують державні органи, у тому числі Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Міністерство юстиції

України, Укрпошта, Національне антикорупційне бюро та інші. Щодо первинного рівня системи фінансового моніторингу, то він представлений банками та іншими фінансовими установами, професійними учасниками фондового ринку, поштовими відділеннями зв'язку, нотаріусами та спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Серед усіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу банківські установи посідають особливе місце. Це підтверджується статистичними даними щодо повідомлень про підозрілі фінансові операції (табл. 2).

Таблиця 2
Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції до Держфінмоніторингу за видами суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Рік	Банки		Небанківські установи	
	шт.	%	шт.	%
2012	937704	96,89	30117	3,11
2013	954380	96,37	35957	3,63
2014	1259543	97,16	36855	2,84
2015	4344881	98,97	45405	1,03
2016	7560852	99,13	66725	0,87
2017	9366636	98,97	97004	1,03
2018	2840916	98,76	35669	1,24

Дані табл. 2 показують, що з-поміж усіх надісланих повідомлень про підозрілі фінансові операції 96-99 % – це повідомлення саме від банківських установ [4]. Узагальнення інформації з цих повідомлень є основою для формування Державною службою фінансового моніторингу матеріалів для подальшого направлення до різних силових органів і структур, зокрема слідчих органів, органів прокуратури, Національного антикорупційного бюро. Ґрунтуючись на цих даних можна стверджувати, що з-поміж усіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу саме банки створюють 96 % і більше інформаційного поля для здійснення запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Отже, внутрішньобанківські системи фінансового моніторингу становлять основу протидії та запобігання відмиванню коштів на первинному рівні, а всі подальші дії та заходи вже є похідними і залежними від того, як працюють у цій сфері банки. Не зважаючи на це, система запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї

масового знищення, визнана та існує тільки на державному рівні. Перше згадування про функціонування цієї системи зустрічається у ст. 21 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Набагато частіше у законодавстві та у науковій літературі зустрічається поняття «система фінансового моніторингу». У передніх дослідженнях [6] було доведено, що система фінансового моніторингу та система запобігання та протидії легалізації доходів є синонімічними поняттями.

Система запобігання та протидії ВК/ФТ складається з двох основних підсистем – підсистеми запобігання ВК/ФТ і підсистеми протидії ВК/ФТ. Проте жоден з офіційних нормативно-правових документів не надає визначення ні поняттю «запобігання ВК/ФТ», ні поняттю «протидія ВК/ФТ». Для формування визначень цих понять проаналізуємо теоретичне та нормативно-правове забезпечення діяльності банків та класифікуємо усі аспекти фінансового моніторингу банку та відповідно віднесемо функції, завдання та активності банку або до запобігання ВК/ФТ, або до протидії ВК/ФТ.

Академічний тлумачний словник української мови надає такі визначення:

«запобігання – дія за значенням «запобігати» – не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане» [7, Том 3, 1972, С. 267];

«протидія – дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй» [7, Том 8, 1977, С. 317].

Отже, основна відмінність запобігання від протидії легалізації полягає у тому, що протидія виникає тільки тоді, коли є дія спрямована на ВК/ФТ.

Таким чином, доцільно під запобіганням легалізації доходів клієнтів банку розуміти сукупність заздалегідь здійснених дій банку щодо відвернення вчинення фізичною або юридичною особою будь-яких дій із грошима та іншими фінансовими активами, отриманими у результаті незаконної та пов'язаної із нею діяльності, з метою приховування їх походження і перетворення в легальні активи через використання або спробу використання послуг банку.

Протидія легалізації доходів клієнтів банку – це сукупність дій банку, що безпосередньо перешкоджають вчиненню фізичною або юридичною особою будь-яких дій із грошима та іншими фінансовими активами, отриманими у результаті незаконної та пов'язаної із нею діяльності, з метою приховування їх походження і перетворення в легальні активи через використання або спробу використання послуг банку.

Визначення, наведені вище, дозволяють встановити такі відмінності запобігання від протидії легалізації доходів клієнтів банку:

1) запобігання передбачає побудовану заздалегідь систему дій, заходів, функціонування якої спрямовано на попередження легалізації, в той час як протидія здійснюється в момент спроби клієнта легалізувати доходи, хоча також може і має гуртува-

тись на попередньо вибудованій системі дій і заходів;

2) запобігання має превентивний характер, в той час як протидія має характер дії, що зупиняє чи перешкоджає іншій дії.

Згідно з діючим законодавством у діяльності банку до протидії легалізації доходів можна віднести: зупинення фінансових операцій, відмову від проведення фінансових операцій, відмову від встановлення ділових відносин, розірвання ділових відносин. Запобігання відмиванню коштів має значно більше інструментів та заходів впливу.

Не зважаючи на наявність відмінностей як запобігання, так і протидія легалізації доходів повинні мати системний характер, бути складовими певної вибудованої системи, якою є система запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку.

Список літератури

1. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затверджена Розпорядженням Кабінету міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1407-р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-%D1%80%paran9#n9>.

2. План заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затверджений Розпорядженням Кабінету міністрів України від 30 серпня 2017 року: [Електронний ресурс]. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80>.

3. Базельський індекс протидії відмиванню грошей (Basel Anti-Money Laundering Index) та рейтинг за цим індексом країн світу. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://index.baselgovernance.org/ranking>.

4. Статистичні дані щодо отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk.

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

6. Вейц О. І. Обґрунтування синонімічності понять «система запобігання та протидії легалізації доходів» та «система фінансового моніторингу» / О. І. Вейц // Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика / Матеріали V Ювілейної міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачеве, 5-7 жовтня 2018 р.). – Хмельницький, 2018. – С. 82 – 83.

7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlit.org/sloynyk/sloynyk_ukrainskoi_movy_v_11_tom_akh.